

Typologie pojetí sociální práce

Libor Musil, Masarykova universita Brno

Různí lidé si se souslovím „sociální práce“ spojují různé představy. Na tom není nic divného. V kulturně pestré společnosti je obraz „sociální práce“ různorodý. Lyotard (1993) se domnívá, že parciálnost pohledů na určité téma je dnes v evropské společnosti mnohem pravděpodobnější než jakákoliv širší shoda. Lorenz (2007: 69) potvrzuje platnost tohoto předpokladu pro sociální práci, když konstatuje, že štěpení pojetí tohoto oboru a vzájemná izolovanost představ o něm dlouhodobě narůstá. Tento příspěvek chci proto věnovat otázce: „Jak se ve změti různorodosti, štěpení a vzájemné izolovanosti můžeme orientovat?“

Izolované využívání odlišných pojetí a nekomplexnost sociální práce

Domnívám se, že různorodost a štěpení pojetí sociální práce má své pozitivní i negativní důsledky a samo o sobě není problémem. Problémem, jehož řešení se podrobně věnuji na jiném místě (Musil, 2008), je podle mého názoru vzájemná izolovanost těch, kdo různorodá pojetí v praxi uplatňují. V tomto textu se budu jednému z klíčových předpokladů řešení problému izolovanosti, jímž je orientace v pomyslné mapě různorodých, štěpících se pojetí, jejichž stoupenci mají sklon se uzavírat do sebe (viz Musil, 2008: 76–78).

Termínem „orientace“ zde označuji sebepoznávání a vzájemné poznávání různých, často lokálních či na specifické cíle změřených skupin sociálních pracovníků, kteří v praxi společně uplatňují určitá, v něčem vždy originální pojetí sociální práce. Pokud platí to, co tvrdí Beck (1992: 100–101) a Lyotard (1993: 175–176), tyto skupin mají v soudobé společnosti velmi často podobu přechodných, zájmových a diskursivních¹ „sítí“, jejichž členové se „provizorně“ seskupují, pokud mají zájem při řešení určitého problému nebo úkolu postupovat společně. Taková provizorní síť se vyznačuje třemi znaky: provizorností, situačním zájmem a specifickým diskursem. „Provizornost“ sítě spočívá v tom, že se její členové spojují pouze za účelem zvládnání dílčího problému, zadání nebo tématu. Odsud plyne, že společný zájem je „situační“, protože jeho prosazování je členy sítě chápáno jako dílčí úkol, spojený s potřebou zvládnout konkrétní situaci. Společný zájem a vzájemná odpovědnost, která jej provází, pomíjejí trvale nebo přechodně, v okamžiku, kdy je úkol dokončen nebo v okamžiku, kdy se členové sítě na několik hodin, týdnů nebo dnů přestávají přechodně zvládnáním úkolu zabývat. Sociální pracovníci provázaní provizorním a situačním zájmem jsou mezi sebou zvyklí komunikovat podle „svého, relativně uceleného souboru pravidel“ (Lyotard, 1993: 175–176), který určuje nejen akceptovatelný jazyk a váhu stanovisek jednotlivých účastníků v diskusi, ale především o čem je vhodné mluvit a o čem ne, jaké cíle, úkoly a postupy sociálních pracovníků je vhodné či nevhodné, žádoucí nebo nežádoucí vyjadřovat apod.

Všichni to dobře známe: Během jednoho dne nebo týdne se postupně nebo opakovaně zapojujeme do řešení různých „věcí“, při řešení každé z nich komunikujeme s odlišným okruhem lidí a náš úspěch (ať už si ho pro sebe definujeme jakkoliv) závisí na tom, abychom v každé z těchto skupin dokázali zaujmout postavení, která nám přísluší, neříkat něco, co by ty druhé „vyvedlo z konceptu“, soustředit se na to, co je považováno za žádoucí a hlavně s přechodem z jedné takové sítě do druhé „přepínat“ z jednoho kódu komunikace na druhý a nespést to. Nežřídká se stává, že k člověku, jemuž jsem v jedné síti rovnocenným partnerem, se o dvě hodiny později musím v rámci jiné sítě chovat mnohem uctivěji – odpoledne

¹ Lyotard (1993: 175–176) se domnívá, že dílčí, provizorní zájmová dohoda je v post-moderní situaci provázena tím, že účastníci určité události a s ní související diskuse přijímají svůj, relativně ucelený soubor pravidel komunikace, a zdůrazňuje, že jej přijímají pro danou chvíli.

neotevírat témata, o nichž jsem se spolu dopoledne před jinými lidmi klidně bavili. Když je úkol ukončen, stává se, že se potkáme na ulici a najednou si nemáme mnoho co říct – společný zájem pominul, nemáme „co řešit“ a společná témata jsou ta tam.

Někteří sociální pracovníci se zmíněnému „přepínání“ z diskursu do diskursu nevyhýbají. Průběžně se proto podílejí na činnosti různých sítí, kde jsou jejich spolupracovníky odlišní lidé. V každé z těchto skupin spontánně vzniklo specifické pojetí sociální práce a v návaznosti na to byla – často bezděčně – byla ustanovena odlišná pravidla komunikace. Tito sociální pracovníci jsou tedy v kontextu odlišných sociálních sítí nuceni² pohlížet na různé úkoly z hlediska různých pojetí sociální práce.

Tento způsob existence plně přechodů je pro všechny lidi psychicky vyčerpávající. Pro řadu lidí je – z pochopitelných důvodů – nepřijatelný, a řada sociálních pracovníků má proto tendenci před ním unikat. Nechuť k „přepínání“, které provází přechod z jednoho „diskursu“ do druhého, je podle mého názoru zdrojem sklonu uzavírat se – najít si v jedné organizaci úkol, při jehož plnění přicházím do kontaktu se stále stejnými lidmi, s nimiž mohu mluvit stále o tomtéž bez obav, že „to spletu“. Sociální pracovníci, kteří se snaží „přepínání“ vyhybat, se uzavírají do stabilního okruhu kolegů a kolegyň, s nimiž mohou o svých úkolech komunikovat z hlediska stále téhož pojetí sociální práce, mohou s nimi probírat stále tatáž témata a říkat o nich stále tytéž pravdy. Jejich „diskurs“ a jejich pojetí sociální práce je specifické, neopakovatelné a izolované.

Domnívám se, že tato „okolnostmi dobrovolně vynucená“ izolace vyvolává sklon nespolečně pracovat se stoupenci jiných, stejně originálních pojetí, kteří se rovněž „okolnostmi dobrovolně vynuceně“ snaží před psychicky vyčerpávajícím „přepínáním“ z kódu do kódu ukryvat do svých ustálených skupin. Důsledkem podle mého názoru je, že se klientům od sociálních pracovníků dostává málo komplexní služba té „sítě“ či skupiny, s níž shodou okolností navázali při řešení svých potíží v sociálním fungování kontakt. Tam, kde by se izolaci, která je výsledkem snahy unikat před zátěží provázející přechody mezi různými diskursy o sociální práci, dařilo překlenout, mohli by sociální pracovníci, které jsou uzavřeni do svých diskursů o sociální práci, poskytovat ve spolupráci s jinými a stejně uzavřenými skupinami sociálních pracovníků komplexněji pojaté služby sociální práce.

Poznávání trendů jako východisko pro porozumění neopakovatelným dílčím pojetím

Jednou z klíčových podmínek většímu otevření se komunikaci s protagonisty jiných skupin a tím i odlišných pojetí sociální práce je podle mého názoru schopnost orientovat se v pestré a plynule se proměňující škále parciálních pojetí různých jedinců, organizací, hnutí a sítí lokálních aktérů sociální práce. Termínem „orientovat se“ zde označuji schopnost uvědomovat si principy vlastního pojetí sociální práce a rozpoznávat odlišná pojetí jiných aktérů a vytvářet tak kognitivní předpoklady schopnosti vzájemně se při práci s klienty doplňovat.

Jak můžeme takto vymezenou orientaci ve spleti praktikovaných pojetí sociální práce posilovat? Teoreticky můžeme uvažovat o třech strategiích. Svě vlastní pojetí i odlišná pojetí sociální práce můžeme hypoteticky poznávat „detailním mapováním“, „mapováním trendů“ nebo „využíváním znalosti trendů jako východiska pro porozumění různorodým pojetím konkrétních skupin sociálních pracovníků“. Domnívám se, že použitelná je především třetí z uvedených strategií, a toto své stanovisko se pokusím zdůvodnit a posléze vysvětlit.

Zmapovat plynule se proměňující škálu parciálních pojetí do detailu není pravděpodobně možné. Detailní mapování by bylo gigantickým a nákladným výzkumným úkolem. Když ponechám stranou otázku proveditelnosti, domnívám se, že investice do něj by

² Může se jim to sice líbit, ale bez ohledu na to, nejde o volbu – přijetí nového úkolu znamená nevyhnutelně přijetí jiného komunikačního „kódu“.

naši schopnosti orientovat ve změní různorodých pojetí příliš neprospěla. Domnívám se, že přiměřeným kognitivním předpokladem schopnosti poznávat se v praxi a doplňovat není celkový popis, ale schopnost porozumět konfiguraci a možnostem konkrétních skupin v určité situaci a na určitém místě. Této schopnosti sociálních pracovníků by podrobné mapování příliš neprospělo, protože by bylo zdlouhavé, neumožnilo by reagovat na aktuální potřeby klientů a vytvořená „mapa“ by navíc v proměnlivém světě neustále se přeskupujících zájmových a diskursivních sítí přestala platit dříve, než by ji někdo stihl zveřejnit.

Druhá možnost je „mapovat rámcově trendy“, které se rýsují na pozadí nekonečné různorodosti a bezbřehého štěpení. Tato strategie je v sociálních vědách považována za standardní, má však háček. Mapování trendů by nám neumožnilo poznávat dílčí, specifická a neopakovatelná pojetí sociální práce, která jsou – pokud platí hypotézy Becka a Lyotarda – vlastní konkrétním zájmovým a diskursivním sítím sociálních pracovníků. Díky mapování trendů bychom sice měli k dispozici rámcové představy o tom, „co se děje“, naše schopnost orientovat se v konkrétní situaci „tady a teď“ by však byla limitována abstraktností poznatků našeho snažení. Právě na tyto limity naráží typologie pojetí sociální práce, pokud je chápána jako finální produkt úsilí výzkumníka. Sama o sobě typologie umožňuje rámcově odpovědět na otázku, jaké pohledy na sociální práci jsou „ve hře“, o konkrétních možnostech spolupráce protagonistů různě pojatých služeb sociální práce v určitém místě, však neříká nic.

Je zde ještě třetí možnost, jak se orientovat v konkrétní situaci. Můžeme mapovat trendy, jejich popis však nepovažovat za kýžený výsledek poznávání, nýbrž jej chápat jako nástroj hlubšího porozumění těm individuálním a specifickým pojetím sociální práce, která vedle sebe praktikují vzájemně izolované a potenciálně se doplňující skupiny sociálních pracovníků v zaměřených v určitém místě na jednu a tutéž „cílovou populaci“. Tuto úlohu mohou sehrát typologie pojetí sociální práce, pokud skrze ně pohlédneme na určitou konfiguraci skupin sociálních pracovníků a pokud nám typické představy, které autoři použité typologie vymezili, pomohou porozumět, z jakých představ protagonisté jednotlivých pojetí sociální práce ve své praxi vycházejí. Tímto postupem nikdy nezískáme celkovou a detailní mapu, můžeme však porozumět podobnostem a rozdílům, které nás spojují a odlišují od kolegů, kteří jsou někde poblíž a o nichž jsme až dosud věděli pouze to, že „to dělají nějak jinak“.

Za tímto účelem jsem formuloval typologii, které věnuji další stránky tohoto příspěvku.

„Administrativní“, „profesionální“, „filantropické“ a „aktivistické“ pojetí sociální práce

Různé představy jedinců a skupin o sociální práci jsem začal soustavně sledovat zhruba od roku 2000. Všiml jsem si toho, co kolegové a kolegyně o sociální práci říkají na odborných setkáních, promýšlel jsem náměty z osobních rozhovorů, četl jsem definice sociální práce uvedené v odborných textech³, diskutoval jsem s autory žádostí českých vysokých škol o akreditaci studia oboru sociální práce, hledal jsem kompromisy s lidmi z pracovní skupiny MPSV, která navrhovala předlohu neuskutečněného Zákona o sociální práci, a kladl jsem si otázku, jaké představy mají o sociální práci účastníci výzkumů, na kterých jsem se podílel jako výzkumník⁴. Ve změní různých pohledů jsem postupně začal

³ Zamýšlel jsem se zejména nad tím, zda a do jaké míry český píšící autoři definují pole působnosti sociální práce jako odlišné od domény jiných pomáhajících oborů (viz např. Matoušek, 2003: 213; Chytil, Nedělníková, Příhodová, 2004; Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2005: 14–15; Radostová, Matoušek, Holda, 2006: 130 aj.).

⁴ Na základě případových studií čtyř agentur pečovatelské služby, které jsme postupně uskutečnili v letech 2001 až 2005 bylo možné popsat typické charakteristiky převážně „administrativního“ (Musil, 2004a: 57–68; Musil, Hubíková, Kubalčíková, Dvořáková, 2005: 93–96) a převážně „filantropického“ (Musil, Kubalčíková, Hubíková, Nečasová, 2004: 309–311; Musil, Hubíková, Kubalčíková, Dvořáková, 2005: 93–96; Nečasová, Musil, 2006) pojetí sociální práce ve službách pro seniory. Další případová studie (Musil, Nečasová, 2008) umožnila

rozpoznávat určité „orientační body“ – typy pojetí sociální práce. Dospěl jsem k hypotéze, že pestrý prostor, ve kterém se v ČR v praxi a při tvorbě politiky sociálních služeb potkávají, střetávají a míjejí různorodé představy různých aktérů (organizací, hnutí, sítí, škol ... atd.) o sociální práci, lze ohraničit čtyřmi typy, které budu označovat jako „administrativní“, „profesionální“, „filantropické“ a „aktivistické“ pojetí. Tuto hypotézu znázorňuje schéma číslo 1.

schéma číslo 1

Pojetí role, zaměření a činnosti sociálního pracovníka, která jsou typická pro různá pojetí „sociální práce“ v praxi

hlediska vymezuující pojetí SP:	<i>typy pojetí sociální práce:</i>			
	<i>„administrativní“</i>	<i>„profesionální“</i>	<i>„filantropické“</i>	<i>„aktivistické“</i>
role SP	úředník	specialista	člověk	part'ák
předmět SP	agenda	situace	potřeby	nerovnost
úkol SP	vyřizování žádostí, volba z daných variant	posouzení, pláno- vání, provedení, evaluace intervence	navázání vztahu, poskytnutí toho, co je „potřebné“	obhajoba zájmů, zmocnění
étos SP	loajalita	respekt	altruismus	solidarita
autonomie SP	při výkladu nor- my a poskytování poradenství navíc	v rámci celého úkolů	při prožívání vztahu a potřeb klienta	v rámci celého úkolů
kvalifikace SP	SŠ, zvládnání 1. agendy a 2. „abnormalit“ chování klienta	VŠ/VOŠ v SP, samostatné zvládnání procesu intervence	schopnost nasazení při plnění úkolů	cit pro zneu- žívání moci a schopnost vyjednávat
důraz na specifičnost oboru SP	běžné úřední po- stupy, důraz na specifičnost „so- ciální“ agendy	důraz na unikát- nost zaměření SP a na specifičnost jejich postupů	důležitý je vztah, ne obor	důležitá je angažovanost, ne obor
pojetí spolupráce	poskytování informací „ze zákona“	zprostředkování služeb klientovi, koordinace pomá- hajících partnerů	koordinaci zajišťuje manažer, někdy chápaný jako „guru“	vyjednávání a respektování koaličního ujednání

Z hlediska „administrativního“ pojetí sociální práce se očekává, že sociální pracovník bude úředníkem, který předem daným postupem vyřizuje ustálený soubor žádostí a rozhodnutí, jejichž existence a obsah je předepsán příslušnými normativními akty – nejčastěji sociálními zákony a k nim přidruženými předpisy. Za součást takto pojaté role sociálního pracovníka se někdy považuje poskytování informací a stanovisek subjektům, které jsou určeny zákonem (např. soudům).

V organizaci, kde zdomácnělo „administrativní“ pojetí zpravidla nikoho neudivuje, že sociální pracovníci – administrátoři v rámci své organizační jednotky (oddělení, referátu apod.) formulují vlastní výklad norem a předpisů, které vymezují „jejich“ agendu. Tento

postřehnout některé rysy „aktivistického“ pojetí sociální práce. Vzhledem k tomu, že empirickou studii pokusu o převážně profesionální pojetí sociální práce v konkrétní organizaci se mně dosud nepodařilo uskutečnit, rysy „profesionálního“ přístupu k sociální práci odvozuji z teoretického modelu (Musil, 2004a, 15–18, 110–117).

výklad bývá v organizaci považován za „nezkreslený obsah litery zákona“. Očekává se také, že sociální pracovník má při vyřizování „své“ agendy možnost zvážit, zda konkrétnímu žadateli poskytne „nad rámec“ toho, co podle uznávaného výkladu požadují normy, obširnější nebo méně obširné poradenství ve věci jeho zákonných oprávnění, dostupných služeb nebo způsobů úspěšného podávání žádostí.

Za předpoklad výkonu „administrativně“ pojaté role sociálního pracovníka považují stoupenci tohoto pohledu loajalitu a obeznamenost s tou částí legislativy, jejíž administrace je mu úřadem svěřena. Očekává se rovněž, že sociální pracovník ovládne postup vyřizování svěřené agendy a že je schopen zvládat osobní kontakt s klienty, kteří se nechovají „vyhovujícím“ způsobem. Stoupenci „administrativního“ pojetí sociální práce zpravidla nijak nelpí na tom, aby sociální pracovník získal vzdělání v oboru sociální práce. Bez ohledu na zákonná ustanovení považuje většina z těch zaměstnavatelů sociálních pracovníků, kteří vycházejí z „administrativního“ pojetí, za vhodné, aby sociální pracovník – úředník absolvoval maturitu. Jen nemnozí dávají přednost vyššímu odbornému nebo bakalářskému vzdělání sociálních pracovníků.

V rámci „profesionálního“ pojetí sociální práce se od sociálního pracovníka očekává, že bude specialistou, který se zaměřuje na komplexní posouzení různorodých a individuálně specifických okolností, které klientovi (jedinci nebo skupině) brání zvládat jeho interakce se sociálním prostředím. Výsledky takového posouzení by sociálnímu pracovníkovi měly umožnit, aby v zájmu posilování schopnosti klienta zvládat obtížnou životní situaci koncipoval, realizoval a vyhodnocoval účinnost dlouhodobě pojaté intervence. I v případě, že je řadovým pracovníkem, se od sociálního pracovníka – profesionála očekává, že uvedené úkoly a činnosti vykonává samostatně a zprostředkovává přitom spolupráci pracovníků jiných pomáhajících oborů nebo jejich zaměstnavatelských organizací při řešení různorodých nesnází konkrétních klientů.

Z hlediska „profesionálního“ pojetí se od sociálního pracovníka očekává, že je absolventem vyšší odborné, lépe však vysoké školy v oboru sociální práce. Předpokládá se, že specializovaným studiem svého oboru získal schopnost koncipovat a realizovat intervenci, která je přiměřenou reakcí na specifické potíže a osobité rysy životní situace konkrétního klienta.

Podle „filantropického“ pojetí nemá sociální pracovník být ani úředníkem, ani specialistou. Má být především člověkem. Takovým člověkem, který potřebnému poskytuje právě to, co podle sociálního pracovníka potřebuje. Sociální pracovník tohoto typu má být empatický a vnímavý k široké škále specifických potřeb každého klienta, včetně jeho potřeby zvládat emoční stres a obtíže v osobních vztazích. Spontánní lidský vztah sociálního pracovníka ke klientovi je v rámci tohoto pojetí považován za základní nástroj pomoci. Předpokládá se, že empatické porozumění a navazování vztahu je prostorem, v němž se filantropický sociální pracovník dává vést vlastním úsudkem a svými osobními prožitky. Za klíčový prvek kvalifikace sociálního pracovníka se proto z hlediska „filantropického“ pojetí považuje jeho altruismus a praktická láska k bližnímu⁵, empatie a ochota využít právě tu (libovolnou) kvalifikaci, kterou má k dispozici, při uskutečňování těchto hodnot.

Při poskytování „filantropicky“ chápané pomoci má sociální pracovník spontánně spolupracovat jak s lidmi v organizaci a dalšími kolegy, tak s klientem a jeho blízkými. Důsledně vzato, všichni tito lidé – pokud se aktivně podílejí na poskytování pomoci – jsou v daném kontextu považováni za svého druhu „sociální pracovníky“. Předpokládá se, že za koordinování spontánního proudu „filantropicky“ pojaté pomoci odpovídá manažer.

⁵ Praktická láska k bližnímu zde nutně nemusí mít explicitně náboženský význam.

V kontextu „aktivistického“ pojetí je žádoucí, aby sociální pracovník vystupoval jako „parták“⁶, který klientům pomáhá jako sobě rovným čelit sociálním nerovnostem tím, že jejich jménem obhajuje zájmy diskriminovaných lidí nebo podporuje jejich schopnost prosazovat vlastní zájmy vlastními silami. Toto pojetí role sociálního pracovníka je v kontextu „aktivistického“ pojetí chápáno jako vtělení principu solidarity se znevýhodněnými. Za předpoklady výkonu role sociálního pracovníka je považována jeho zodpovědnost za uplatňování zájmů znevýhodněných, vnímavost vůči zneužívání moci a jeho důsledkům, schopnost vyjednávat s těmi, kdo zneužívají moc, a schopnost vyjednávat a spolupracovat s koaličními partnery. Zodpovědnost za uplatňování zájmů znevýhodněných v konkrétní situaci legitimizuje v očích stoupců „aktivistického“ pojetí značnou samostatnost při výkonu role sociálního pracovníka.

Účel užití typologie pojetí sociální práce

Nemám v úmyslu tvrdit, že se všechny představy různorodých aktérů o sociální práci, které jsou známé v české praxi, dají jednoznačně rozdělit do čtyř výše zmíněných „skatulek“. Spíše se domnívám, že uvedená pojetí mohou představovat „myšlenkové orientační body“, o něž se s různou intenzitou a různými způsoby „opírají“ představy různých skupin sociálních pracovníků. Ti z nich „vybírají“ dílčí myšlenky, propojují je a tímto způsobem vytvářejí někdy průzračné a někdy zase dosti nečekané kombinace. Když porozumíme tomu, jak se lze na prakticky vykonávanou sociální práci dívat z perspektivy oněch „orientačních bodů“, můžeme porozumět jak představám zastánců jejich „čistokrevných“ variant (typů), tak také – častěji se vyskytujícím – představám těch, kdo je v praxi různým způsobem kombinují.

Když tedy popisují „typy pojetí sociální práce“, nechci vytvořit „třídící stroj“. Místo toho se snažím krystalicky vyjádřit pozorovatelné tendence uvažování o sociální práci a porozumět jim v naději, že když porozumíme „typům“, budeme také schopni porozumět představám, které jsou smíšené či méně vyhraněné, případně také představám, které jsou v pohybu od jednoho typu ke druhému. Pro názornost to zjednodušeně vyjadřuji pomocí schématu číslo 2.

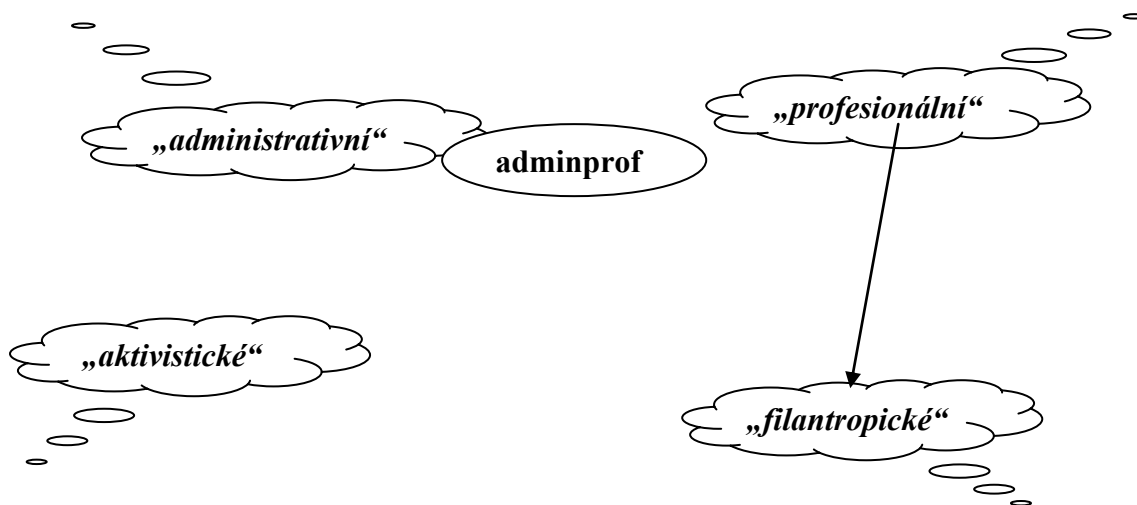
Hypotetické „čisté typy“ pojetí sociální práce, jejichž krystalické rysy jsou výše popsány ve schématu 1, jsou ve schématu číslo 2 znázorněny jako oblaka. Tím má být zdůrazněno, že nejde o empirické popisy, ale myšlenkové konstrukce, které jsou výsledkem mého zúčastněného pozorování. Elipsa znázorňuje pozici fiktivní organizace v pomyslném prostoru mezi „čistými typy“. Nápis „adminprof“ vyjadřuje představu, že pohled skrze typologii může sociálnímu pracovníkovi pomoci porozumět pojetí sociální práce, které v praxi uplatňuje určitá organizace, jako kombinaci některých představ „administrativního“ a některých principů „profesionálního“ pojetí. Šipka, které spojuje znázornění „profesionálního“ a „filantropického“ pojetí zase ilustruje možnost, že pohled skrze typologii může sociálnímu pracovníkovi pomoci porozumět, že vývoj pojetí, které praktikuje určitá skupina sociálních pracovníků, směřuje od převážně „profesionálních“ představ k výraznějšímu uplatnění některých představ „filantropického“ pojetí sociální práce.

Jako ilustraci uvádím jen dva fiktivní příklady. Domnívám se, že v praxi existuje elipsa a šipek, a tedy různých variant pojetí sociální práce a jejich různorodých směřování mnohem více. Co skupina, to originál. Co jedinec, to větší či menší odchylka z obecného trendu jeho skupiny. Typologie nám dává šanci porozumět pojetím, která v praxi realizují právě ty skupiny nebo jedinci, o nichž máme důvod uvažovat jako o potenciálních partnerech při práci s klienty.

⁶ Slovo „parták“ je pokusem o překlad anglického výrazu „equal“ (Banks, 2001: 129). Ekvivalentem anglického termínu „equal“ by bylo staré české slovo „soudruh“, které ovšem v důsledku jeho mocenského zneužívání v období totalitního režimu v českém prostředí pozbylo svůj původní význam a nelze je bohužel použít.

schéma číslo 2

Vymezení pomyslného prostoru, ve kterém se nalézají specifická pojetí různých skupin, pomocí čtyř „čistých“ typů pojetí sociální práce

Je ovšem třeba říci, že každá typologie nám dává možnost porozumět partnerům jen z těch hledisek, která při konstrukci typologie použil její autor. (Ve schématu číslo 2 jsou uvedena v levém sloupci.) Hlediska autora nemusí vyhovovat účelu, který sociálního pracovníka vedl ke snaze porozumět pojetí někoho jiného. Každou aplikaci typologie je proto vhodné začít otázkou: „Umožňuje mně tato typologie dozvědět se právě to, co se potřebuji dozvědět?“ Pokud ne, je třeba najít nebo zkonstruovat jinou, přiměřenější typologii. Případně již známé typologie doplnit další hlediska.

Předpokládám, že zastánci každého z různorodých, typologicky čistších nebo smíšených pojetí sociální práce považují za nejlepší to „svoje“ pojetí. Otázka, které z pojetí je „vhodnější“ nebo „méně vhodné“, je tedy většinou zodpovězena předem a nemá smysl se jí příliš zabývat. Důležitější je podle mě jiná otázka: „Čím může být skupina nebo jedinec, který v praxi uplatňuje jiné pojetí sociální práce, užitečný mým klientům?“ Myslím, že výše uvedená nebo nějaká jiná typologie pojetí sociální práce nám může na tuto otázku pomoci nalézat odpověď.

Použitá literatura

BANKS, S.: **Ethics and Values in Social Work**. (Second Edition.) Palgrave, Basingstoke 2001.

BECK, U.: **Risk Society. Towards a New Modernity**. Sage, London etc. 1992.

CHYTL, O., NEDĚLNÍKOVÁ, D., PŘÍHODOVÁ, A.: **The analysis of theoretical concepts and methods of social work in the Czech and Slovakian literature**. In: Erath, P., Littlechild, B., Vornanen, R. (eds.), *Social Work in Europe – Description, Analysis and Theories*, ISIS, Eichstätt 2004, pp. 75–85.

BANKS, S.: **Ethics and Values in Social Work**. (Second Edition.) Palgrave, Basingstoke 2001.

LORENZ, W.: *Teorie a metody sociální práce Evropy – profesní profil sociálních pracovníků*. **Sociální práce/Sociálna práca**, 1/2007, s. 62–71.

- LYOTARD, J.-F.: **O postmodernismu. Postmoderno vysvětlované dětem a Postmoderní situace.** FÚ AV ČR, Praha 1993.
- MATOUŠEK, O.: **Slovník sociální práce.** Portál, Praha 2003.
- MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds.): **Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi.** Portál, Praha 2005.
- MUSIL, L.: **„Ráda bych Vám pomohla, ale ...“ Dilemata práce s klienty v organizacích.** Marek Zeman, Brno 2004a.
- MUSIL, L.: Standardy kvality a sociální práce v sociálních službách. **Sociální práce/Sociální práce**, 1/2004b, s. 53–74.
- MUSIL, L.: Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“. **Sociální práce/Sociální práce**, 2/2008, s. 60–79.
- MUSIL, L., NEČASOVÁ, M.: **Zvládání nesourodých očekávání a morální orientace sociálních pracovníků.** In: Šrajer, J., Musil, L., Etické kontexty sociální práce s rodinou, Albert, Boskovice 2008, s. 83–106.
- MUSIL, L., KUBALČÍKOVÁ, K., HUBÍKOVÁ, O., DVOŘÁKOVÁ, M.: **Kvalifikační potřeby pracovníků v sociálních službách pro seniory.** (Závěrečná zpráva.) Praha: VÚPSV, 2005.
- MUSIL, L., HUBÍKOVÁ, O., KUBALČÍKOVÁ, K., HAVLÍKOVÁ, J.: **Působení politiky sociálních služeb na kulturu poskytování osobních sociálních služeb ve vybrané OSS.** (Průběžná zpráva z první fáze výzkumu.) VÚPSV – výzkumné centrum Brno, Praha 2006. (viz: <http://www.vupsv.cz/publikování/publikace/2006>)
- MUSIL, L., KUBALČÍKOVÁ, K., HUBÍKOVÁ, O., NEČASOVÁ, M. Do social workers avoid the dilemmas of work with clients? **European Journal of Social Work**, Vol. 7, No. 3, November 2004, pp. 305–319.
- RADOSTOVÁ, Z., MATOUŠEK, O., HOLDA, D.: Absolventi katedry sociální práce FF UK Praha v praxi. **Sociální práce/Sociální práce**, 2/2006, 114–132.